

**ارزیابی پارادایمی برنامه‌های توسعه
اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی
جمهوری اسلامی ایران**

دکتر محمدتقی آملی
استاد بخش جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز

با همکاری
محمودرضا نوشادی
کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بهار ۱۳۹۲

ایمان، محمدتقی، ۱۳۳۲ -
ارزیابی پارادایمی برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران / محمدتقی ایمان، محمودرضا نوشادی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱.

هشت، ۱۹۲ص: نمودار. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۲۳۹: فلسفه علوم انسانی؛ ۱۱)

ISBN: 978-600-298-010-6

بها: ۵۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیفا.

کتابنامه: ص. [۱۸۷]-۱۹۲.

۱. سیاست فرهنگی - ایران - تاریخ - ۱۳۶۸-۱۳۹۳ - ارزشیابی. ۲. سیاست‌گذاری - ارزشیابی. ۳. ایران - سیاست

اقتصادی - ۱۳۶۸-۱۳۹۳ - ارزشیابی. ۴. ایران - سیاست اجتماعی - ۱۳۶۸-۱۳۹۳ - ارزشیابی. الف. نوشادی،

محمودرضا، ۱۳۲۴. ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ج. عنوان.

۳۴۳/۵۵۰۷۴

۱۳۹۱ ۱۴الف/۳۱۹۹ KMH

۲۹۸۶۹۲۱

شماره کتابشناسی ملی

ارزیابی پارادایمی برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

مؤلف: دکتر محمدتقی ایمان با همکاری محمودرضا نوشادی

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: بهار ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۲۱۱۱۱ - ۲۵۱ (انتشارات: ۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰.

ص. پ. ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ • تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نیش کوی آسکو، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰ - ۰۲۱ و ۶۶۹۷۸۹۲۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌فمایی و کارآیی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی، اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی در هر نظام اجتماعی در تولید و بازتولید هویت ساختاری آن حائز اهمیت است. از طریق این برنامه‌ها، چگونگی

دستیابی به اهداف جامعه را می‌توان ردیابی نمود. یکی از راه‌های اعتباریابی برنامه‌های توسعه، ارزیابی نظری و اجرایی آنها است. شیوه دیگر ارزیابی این موارد، انتقال به سطح پیش‌فرض‌های حاکم بر نظریات علمی موجود است. این پیش‌فرض‌ها در یک دستگاه فکری معرفی می‌شوند که امروزه تحت عنوان «پارادایم علم» مشهور است. چنانچه ارزیابی برنامه‌ها را بتوان در این سطح انجام داد، گفتمان نظری حاکم بر برنامه‌ها شفاف خواهد شد و انسجام نظری برنامه، مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت. کتاب حاضر، برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی را در قالب یک پژوهش کیفی با روش تحلیل محتوا مورد ارزیابی پارادایمی قرار داده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌آید از استاد محترم جناب آقای دکتر محمدتقی ایمان و همکار ایشان جناب آقای محمود شادابی، ناظر محترم جناب آقای دکتر سیدحمیدرضا حسینی مدیر گروه فلسفه علوم انسانی پژوهشگاه، پاسگزاری و تشکر کند.

فهرست مطالب

۱	درآمد
۵	پیشگفتار
۷	فصل اول: مناسبات برنامه‌های توسعه و پارادایم‌های علم
۷	مقدمه
۱۰	ضرورت تدوین برنامه‌های توسعه تحت پارادایم‌های علم
۱۱	مشکل استفاده از پارادایم‌های رایج علم در برنامه‌های توسعه
۱۱	استلزامات استفاده از پارادایم‌های مختلف در برنامه‌های توسعه (خلط پارادایمی)
۱۴	تفاوت ارزیابی پارادایمی و ارزیابی نظری
۱۷	روش‌شناسی تحلیل محتوای کیفی
۱۷	رابطه پارادایم حاکم بر برنامه و ادبیات به‌کاررفته در آن
۲۳	فصل دوم: تاریخچه برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی در ایران
۲۶	توسعه و برنامه‌ریزی در ایران
۳۱	۱. اهداف عمده برنامه عمرانی اول (۱۳۳۴-۱۳۳۷)
۳۱	۲. اهداف عمده برنامه عمرانی دوم (۱۳۴۱-۱۳۴۴)
۳۱	۳. اهداف عمده برنامه عمرانی سوم (۱۳۴۶-۱۳۴۹)
۳۲	۴. اهداف عمده برنامه عمرانی چهارم (۱۳۵۱-۱۳۴۶)
۳۲	۵. اهداف عمده برنامه عمرانی پنجم (۱۳۵۶-۱۳۵۲)
۳۲	۶. برنامه عمرانی ششم
۳۴	دوران پس از انقلاب اسلامی
۳۵	اهداف عمده برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸-۱۳۷۲)
۳۵	اهداف عمده برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴-۱۳۷۸)
۳۶	برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

۳۷	 سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران
۳۷	 برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸-۱۳۸۴)
۳۹	 برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۳-۱۳۸۹)
۴۱	 فصل سوم: پارادایم‌های علم
۴۱	 چستی پارادایم
۴۳	 پارادایم اثبات‌گرایی
۴۵	 پارادایم تفسیرگرایی
۴۷	 پارادایم انتقادی
۵۰	 مقایسه عناصر پارادایمی این رویکردها
۵۰	 ۱. ماهیت واقعیت
۵۰	 ۱-۱. دیدگاه اثبات‌گرایی
۵۱	 ۲-۱. دیدگاه تفسیری
۵۲	 ۳-۱. دیدگاه انتقادی
۵۳	 ۲. ماهیت انسان
۵۳	 ۱-۲. دیدگاه اثبات‌گرایی
۵۴	 ۲-۲. دیدگاه تفسیری
۵۵	 ۳-۲. دیدگاه انتقادی
۵۷	 ۳. ماهیت علم و هدف تحقیقات علمی
۵۷	 ۱-۳. دیدگاه اثبات‌گرایی
۵۸	 ۲-۳. دیدگاه تفسیری
۶۰	 ۳-۳. دیدگاه انتقادی
۶۲	 ۴. تبیین واقعیت
۶۲	 ۱-۴. دیدگاه اثباتی
۶۳	 ۲-۴. دیدگاه تفسیری
۶۵	 ۳-۴. دیدگاه انتقادی
۶۷	 ۵. جایگاه ارزش در علم
۶۷	 ۱-۵. دیدگاه اثباتی
۶۸	 ۲-۵. دیدگاه تفسیری
۶۹	 ۳-۵. دیدگاه انتقادی
۷۱	 فصل چهارم: روش‌شناسی پژوهش
۷۲	 تاریخچه تحلیل محتوا
۷۵	 تحلیل محتوای کمی
۷۶	 تحلیل محتوای کیفی

۷۸	سه رویکرد تحلیل محتوای کیفی
۷۸	تحلیل محتوای عرفی
۸۱	تحلیل محتوای جهت‌دار
۸۳	تحلیل محتوای تلخیصی
۸۶	تعریف مفاهیم اساسی در تحلیل محتوای کیفی
۹۱	قابلیت اطمینان در تحقیقات کیفی
۹۷	فصل پنجم: تحلیل پارادایمی برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی...
۹۷	بخش اول: تحلیل پارادایمی برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۹۷	درآمد
۹۹	سیاست‌های کلی برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۰۱	اهداف کلی برنامه اول
۱۰۲	خط مشی‌های برنامه اول
۱۰۶	نتیجه‌گیری
۱۰۹	بخش دوم: تحلیل پارادایمی برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۰۹	هدف‌های کلان کیفی
۱۱۰	خط مشی‌های اساسی
۱۲۹	نتیجه‌گیری
۱۲۹	هدف‌های کلی
۱۳۲	بخش سوم: تحلیل پارادایمی برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۳	فصل اول: اقتصادی
۱۳۵	فصل دوم: فرهنگی
۱۳۶	فصل سوم: اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی
۱۳۹	نتیجه‌گیری
۱۳۹	بخش چهارم: تحلیل پارادایمی برنامه چهارم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۹	فصل اول: امور فرهنگی، علمی و فناوری
۱۴۱	فصل دوم: امور اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی
۱۴۴	فصل سوم: امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی
۱۴۶	فصل چهارم: امور اقتصادی
۱۴۸	نتیجه‌گیری کمی برنامه چهارم توسعه
۱۴۹	بخش پنجم: تحلیل پارادایمی برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۴۹	فصل اول: امور فرهنگی
۱۵۰	فصل دوم: امور علمی و فناوری
۱۵۱	فصل سوم: امور اجتماعی

۱۵۳	فصل چهارم: امور اقتصادی
۱۵۳	الف) رشد مناسب اقتصادی با تأکید بر
۱۵۵	ب) گسترش عدالت اجتماعی با
۱۵۶	فصل پنجم: امور سیاسی، دفاعی و امنیتی
۱۵۹	نتیجه‌گیری
۱۵۹	کل برنامه پنجم شامل
۱۵۹	۱. فصل امور فرهنگی
۱۵۹	۲. فصل امور علمی و فناوری
۱۵۹	۳. فصل امور اجتماعی
۱۶۰	۴. فصل امور اقتصادی
۱۶۰	الف) رشد مناسب اقتصادی
۱۶۰	ب) گسترش عدالت اجتماعی
۱۶۰	۵. فصل امور سیاسی، دفاعی و امنیتی
۱۶۱	فصل ششم: نتیجه‌گیری
۱۶۸	پیامدهای خلط پارادایمی در برنامه‌های توسعه
۱۷۰	محدودیت‌ها و پیشنهادهایی برای تحسینات اثر
۱۷۱	لزوم دستیابی به پارادایم مطلوب دینی و بومی
۱۷۳	ضمیمه: گزارشی از نشست تخصصی نقد و بررسی نقشه جامع علمی کشور
۱۷۳	مقدمه
۱۷۵	مبانی نقشه جامع علمی کشور در یک نگاه
۱۷۶	مبانی نظری و ارزشی نقشه جامع علمی کشور
۱۷۸	ارزیابی پارادایمی نقشه جامع علمی کشور
۱۸۷	منابع و مآخذ